

Győrffy Dóra: „Bizalom és gazdaságpolitika: fejezetek az euró történetéből”

Bírálat

Győrffy Dóra „Bizalom és gazdaságpolitika: fejezetek az euró történetéből” című doktori munkája ötvözi a politikatudomány és a közgazdaságtan eszközkészletét és mind az elmélet, mind pedig a szakpolitika iránt érdeklődő olvasó figyelmére számot tarthat. A szerző a rendszerszintű bizalom hatásait vizsgálja a gazdaságpolitikai döntésekre. A bonyolult kapcsolat elemzéséhez egy, a korábbi—elsősorban interperszonális bizalommal foglalkozó—irodalomra támaszkodó, azt továbbfejlesztő modellt épít fel, amely a bizalom és a gazdasági döntéshozatal kapcsolatát reflexíven, „angyali és ördögi körök” képében értelmezi. Győrffy a modell alapján hipotéziseket állít fel az EU-tagállamok gazdaságpolitikáira az euro-zónához való csatlakozás, illetve tagként a feltételeinek való megfelelés vonatkozásában (3. fejezet), amelyeket azután egy sor esettanulmányon keresztül tesztel. Az euro-zóna vizsgálata elméleti alapokon jól indokolt, hiszen a szerző által kialakított elméleti modell predikciói szerint külső keretként felerősítheti a különbségeket a magas és alacsony bizalmi szintű országok között. Az euro-zóna kérdésköre továbbá mind az egyszeri, mind az ismételt gazdaságpolitikai döntéseket jól példázza, amelyek fontos szerepet játszanak a felvázolt modellben. A választás szakpolitikai szempontból is ideális, tekintve az euro-zóna jelenlegi válságát (ld. 6. fejezet) és az esetleges—sem az időpontját, sem a feltételeit illetően jelenleg közelebbről nem értelmezhető—magyar csatlakozás költségeit. Az értekezés egy alapvető következtetést von le a bizalom és gazdaságpolitika közötti kapcsolat vizsgálata során, amely mind a kutatók, mind a gazdaságpolitikai döntéshozók számára kulcsfontosságú: a makrogazdasági egyensúlytalanságokat, amelyek ma számos európai államot sújtanak, nem lehet pusztán számszaki kérdésként felfogni, a leküzdésükhöz szükséges a mögöttes intézményi problémák (bizalom) kezelése is.

A mű a modern politikai gazdaságtan legjobb oldalát mutatja az olvasó felé: érthető és logikus nyelvezeten keresztül prezentált rigorózus elemzési keretet nyújt, amely az elméleti kontribúción túl komoly politikai vonzatokkal is jár. A szerző a közép-kelet-európai (KKEU) EU-tagállamokat is bevonja az elemzési keretbe, így a történelmi előzményekből eredő alacsony bizalmi szintjük kapcsán a meglévő irodalom nyugat-európai fókuszát kiszélesíti, és egyben problematizálja a létező magyarázatok régió-specifikusságát. Ahogy azt Győrffy Dóra munkája jól példázza, a KKEU régió remek tárgya lehet a politikai gazdaságtani elemzéseknek, egyebek között éppen a bizalom gazdaságpolitikai szerepének vizsgálata kapcsán. A jelen tanulmányhoz hasonló kutatások pedig nagyban finomíthatják a meglévő

irodalom földrajzi idioszinkretizmusát és lehetőséget kínálnak személyre szabott szakpolitikai tanácsok adására a KKEU térség döntéshozóinak.

Az értekezés szerkezete, nyelvezete és az eredmények közlése tekintetében megfelel a nemzetközi tudományos standardoknak. Györffy Dóra érthetően, lépésről lépésre vezeti végig az olvasót az értekezés főbb pontjain, rendszeresen (újra)hangsúlyozva a kritikus elemeket és tovább mélyítve az elemzést. Az értekezés könnyű áttekinthetősége, tudományossága, illetve szakpolitikai relevanciája miatt tananyagnak is alkalmas lehet a hazai oktatásban. Áttekintve a szerző korábbi munkáit, a benyújtott dolgozat sikeresen lép tovább a megkezdett kutatáson. Ugyanakkor a jelen munka nagymértékű—ám ritkán zavaró—átfedést mutat a szerző korábbi, a CEU Press-nél megjelent angol nyelvű monográfiájával, amit a szerző jobban ki kellett volna, hogy emeljen a jelen disszertációban.

Az értekezés a mainstream politikatudományban megszokott kutatási dizájnt követi: egy deduktívan megalkotott kauzális modellt tesztel egy kis elemszámú mintán, majd alapos esettanulmányokban elemzi a kiugró eseteket, ezek alapján módosítva az eredeti modellt. Emellett az angolszász standardoknak megfelelően a szakpolitikai aspektusokkal is behatóan foglalkozik. Ez a mainstream logika lehet talán az oka annak, hogy a szerző nem merészkedik túl a szűken vett politikai közgazdaságtani forrásokon. Annak ellenére, hogy a téma komoly irodalommal rendelkezik a politikai kultúra kutatásában (is), a szerző azt kizárólag a politikai gazdaságtanon belül helyezi el, érintőlegesen sem tárgyalva a versengő, illetve kiegészítő elméleteket.

A politikai gazdaságtanon belül szintén—ahogy arra az értekezés is számtalanszor utal—vita folyik a bizalom hatásairól, de a szakértői konszenzus jelei még nem láthatóak. A személyes és intézményi bizalomról könnyen, intuíciónkra alapozva feltételezhető, hogy szerepet játszik a gazdasági döntésekben, ugyanakkor ez a kauzális kapcsolat bonyolult és nehezen mérhető. Ez az operacionalizálási probléma vezethet el ahhoz a permanens vitához, amelyben az egyik oldal a kapcsolatot próbálja meg egyre pontosabban mérni, míg a másik oldal a bizalmat epifenomenális, másodrendű változónak fogja fel. Györffy Dóra értekezése intelligens módon kerüli meg ezt a parttalan vitát: ahelyett, hogy magára a nehezen mérhető kapcsolatra fókuszálna bizalom és szakpolitikai kimenet között, inkább a bizalom hatásait teoretizálja és vizsgálja a gazdaságpolitikai döntéshozatalban. A bizalom hiánya, illetve jelenléte így egy fontos változóvá (kondícióvá) válik a szakpolitika konstrukciójában, ami a kutatásban felvázolt „angyali és ördögi körökön” keresztül befolyásolja—nem pedig determinálja—a gazdaságpolitika kimenetét. Következésképpen az intézményi bizalom így nem a gazdasági növekedés egyik alapvető okaként értelmezhető, hanem egy elengedhetetlen

alapfeltételként ahhoz, hogy egy adott ország elérhesse a maximális növekedési potenciálját. Az értekezés alapján a bizalom fontosságát tovább növeli a globalizáció folyamata, amely felnagyítja az alacsony bizalomból eredő rossz döntések hatásait (192. old.)

Az értekezés központi tézise szerint az intézményi bizalom jelenléte, illetve hiánya a már említett „angyali és ördögi körök” kialakulásához vezet a gazdaságban, amelyeket a szerző remekül illusztrál a 33. oldalon. A magas bizalom normakövetést indukál egyéni szinten, ami lehetővé teszi a döntéshozó számára, hogy hosszú távú döntéseket hozzon. Az ilyen rendszerekben a szakpolitika meghozatalához vezető mechanizmust/szabályrendszert a társadalom fair-nek tartja, így az esetleges gazdaságpolitikai kudarc nem vezet a szabályok felülírásához, csupán a szakpolitika átgondolásához, hiszen a társadalom a kudarcot nem maguknak az intézményeknek tulajdonítja. Ezzel szemben az alacsony bizalmi szintű országokban—mint például Magyarország és Közép-Kelet-Európa más posztkommunista országai—a társadalomban a szabályok megkerülése válik a normává, ami nagyfokú bizonytalansághoz vezet, rövid távú tervezésre kényszerítve az aktorokat, beleértve a kormányzati döntéshozókat. Mivel a társadalomban nagy a bizonytalanság, a szabályrendszert pedig az egyének igazságtalannak érzik, a döntéshozók rövidtávon gondolkodva a választókat különböző juttatásokkal próbálják „megvenni” az újraválasztás reményében. Ez a rövid távú választási politizálás azután megnehezíti a gazdasági sokkok elhárításához szükséges stratégiai reformok meghozatalát és leginkább a költségvetés bevételi oldalát célzó intézkedésekhez vezet, amelyek kevésbé hatékonyak, mint a kiadási oldalt érintő költségvetési kiigazítások. Az esetleges kudarcot a társadalom az intézményrendszerben eredezteti, újraindítva a kört. Könnyű belátni, hogy ez az utóbbi probléma különösen akut Magyarország esetében, amint azt a szerző elemzi is az 5. fejezetben.

Ez, az értekezés egész szerkezetén végigfutó, módszeresen felépített és alkalmazott reflexív logika elegáns és újszerű, ugyanakkor szükségszerűen nem vezethet monokauzális magyarázatokhoz, amint azt a szerző is helyesen elismeri. Ugyanígy annak reflexivitása kapcsán az egyirányú oksági viszonyok fennállása is megkérdőjeleződik (ld. ördögi körök). A multikauzalitás és a reflexivitás dicséretesen őszinte kezelése és modellbe való inkorporációja (ld. 7.4 fejezet) azonban rendkívül nehezíti a konkrét, szakpolitikailag releváns javaslatok megtételét. Csakugyan, a vonatkozó 7. fejezetben az értekezés megragad a lehetséges kimenetek felsorolásánál, illetve egy általános felhívásnál, amely szerint a joguralom (értsd: megbízható intézmények, vagyis a *good governance*) erősítése kell, hogy a politika célja legyen, hiszen az intézményi bizalomra épülő gazdaságpolitika könnyebben birkózik meg a sokkokkal. Az indeterminisztikus modell, amelyet Györffy felépít ráadásul itt

tovább nehezíti a tanácsokat kereső döntéshozó dolgát, hiszen az esettanulmányok alapján mind a túl alacsony, mind a túl magas bizalmi szint (ld. Írország) problémákhoz vezethet. Ezen, a kutatási eredményekből eredő szakpolitikai indeterminizmus, illetve szükségszerű generalitás ellenére hangsúlyozandó, hogy a kutatás fontos előrelépést jelent a fenti elméleti vitában, és az empirián keresztül is gazdagítja azt.

Maga az elméleti keret logikus, az elérhető irodalomra támaszkodik. Ugyanakkor a szerző a használt, szűkebb irodalom kritikus, alapos áttekintésére nem helyez hangsúlyt (ld. később). További problémát jelent az eredmények védhetősége szempontjából, hogy az intézményi bizalom mérésének alternatív lehetőségei nem kerülnek tárgyalásra, illetve az alkalmazott *World Governance Indicator* kritikája csupán egy lábjegyzetben jelenik meg a 18. oldalon. Az értekezéssel kapcsolatban negatívumként említendő, hogy az alkalmazott közgazdaságtani/racionális döntéseméleti alapok gyakran az 1950-1970-es évekre nyúlnak vissza. A bizalom kutatásának úttörői nem feltétlenül bírnak relevanciával az értekezés tárgyában, azok hosszas ismertetése helyenként az elmélettörténeti ismertető szintjén mozog. Ezzel szemben a kortárs irodalmat illetően a szerző nagyon szelektív: csupán néhány, fontosnak nyilvánított szerző művét ismerteti. A szelekció természetes és érthető egy ilyen interdiszciplináris kutatás esetében, ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy az intézmények politikai szerepének rendkívül széles irodalma érhető el a politikatudományban. Ezen korábban említett alternatív megközelítések ismertetése és kritikája erősíthette volna az értekezést. Ezek hiányában a dolgozat azt a benyomást kelti, hogy a korai szerzőket és a néhány kortárs kutatót leszámítva a kérdés elméleti szinten nem volt megfelelően kutatva. Ez a hiányosság azonban véleményem szerint inkább csak a prezentációt érinti, maga az értekezés eredeti, hiánypótló munka, és alapos kutatást tükröz.

Egy másik említhető negatívum az értekezés eredményeinek korlátaival kapcsolatos, ami a mainstream pozitivistá társadalomtudomány kívánalmainak való megfelelésből adódik: a takarékoság elve miatt a kezdeti változók száma rendkívül alacsony egy ilyen, a politika és gazdaság összefonódását példázó kérdés esetében. A téma komplexitásából eredően ezért az eredmények szükségszerűen probabilsztikusak, sőt non-prediktívek. Györffy meglepően sok, kiváló kvalitatív esettanulmányon keresztül teszteli a felállított elméleti modellt. Ez a nagyszabású kutatómunka—amely az összes EU-tagországot érinti (igaz, eltérő mélységben)—magában hordozza a felületesség veszélyét, amelyet a szerző elismerésre méltóan kerül el egy logikus esetszelekcióval. Ugyanakkor a vizsgált esettanulmányok nem feleltethetőek meg az elmélet leegyszerűsítő archetipusainak, a bizalom szerepe pedig nehezen kvantifikálható. Mindezen problémák miatt a szerző kénytelen azután módosítani a

modellt és bevezetni számos olyan változót, amelyek nem csak ad hoc alapon, hanem alapvetően befolyásolják a központi modell működését, ezáltal felhívva a végső eredmények erejét.

Ilyen fokú bizonytalanság mellett felmerül a kérdés, hogy a bizalom, mint magyarázó változó, mennyire működőképes kutatási tárgy. Például a vezetők esetében nem csak maga a vezető milyensége nagyon esetleges, de annak politikai környezete is (pl. erős/gyenge ellenzék). Az említett „idealisztikus vezetők” (190. old.) bevonása csak további kérdéseket vet fel (pl. mennyire köthetők az ilyen aktorok az átmeneti demokráciákhoz és/vagy a gazdasági fejlettségi szinthez?), és szükségessé teszi egészen új politikatudományi irodalmak bevonását. Azonban az értekezés ezeket a változókat a terjedelmi korlátok miatt mintegy kiegészítésként prezentálja, és nem foglalkozik részletekbe menően azok pontos elméleti integrációjával. Ezek a változók kaphattak volna nagyobb súlyt is az értekezés lezárásában pusztán a szerepük kapcsán. Mindazonáltal a jelen bírálat szerzője osztja Györffy Dóra meggyőződését a bizalom ilyesfajta kutatásának fontosságát illetően és a fenti változók azonosítását önmagában jelentős eredménynek tartja. E változók további vizsgálata véleményem szerint remek alapot fog adni a további, a jelenlegihez hasonlóan hiánypótló kutatásra.

Egy hasonlóan érdekes, ugyanakkor az értekezés keretein belül ki nem aknázott kérdés a fejlettségi szint szerepe a „bizalom-gazdasági teljesítmény” mechanizmusban: ahogy azt a szerző megjegyzi (186. old.), a bizalom egy bizonyos fejlettségi szint *felett* kezd el fontossá válni. Hogy ez a szint pontosan mi lehet, további kutatás tárgya kell, hogy legyen, hiszen a gazdasági fejlettségi szint a laikus olvasó szemében látszólag korrelál a bizalmi szinttel (ld. alacsony bizalmi szint a déli és keleti EU-tagországokban). Végül megemlíthető a bizalom, mint függő változó, vizsgálata a további kutatásokban. Egyrészt többek között a globális gazdasági válság vizsgálata során felmerül, hogy a sorozatos gazdaságpolitikai kudarcok pontosan hogyan befolyásolják rövid- és középtávon az általános intézményi bizalom szintjét? Ez a kérdés már csak az „ördögi/angyali körök” logikája, illetve a bizalmat növelni igyekvő szakpolitika szempontjából is érdekes lehet.

A mechanizmus, amelyet Györffy Dóra az intézményi bizalom és a gazdasági döntések közötti összefüggés magyarázatául javasol logikus, letisztult és már-már megtévesztően triviális. Ugyanakkor ezt az egyszerűséget hiba lenne leegyszerűsítésként értelmezni. Az intézményi bizalom mérése és a hatások azonosítása mind rendkívül bonyolult kérdések, amik megválaszolására a jelen értekezés egy kiváló kísérletet jelent. Ezen kérdések vizsgálata elengedhetetlen a politikai gazdaságtan számára, hiszen, ahogy azt a jelen tézis is

meggyőzően demonstrálja, a bizalom szintje alapvetően határozhatja meg egy ország gazdaságpolitikáját, és hosszú távon a teljesítményét. Összegezve, Györffy Dóra „Bizalom és gazdaságpolitika: fejezetek az euró történetéből” című doktori értekezése kimagasló kutatói munka. A nyilvános vita kitűzését illetve a mű elfogadását támogatom.

Budapest, 2015. január 7-én

Balázs Péter DSc